

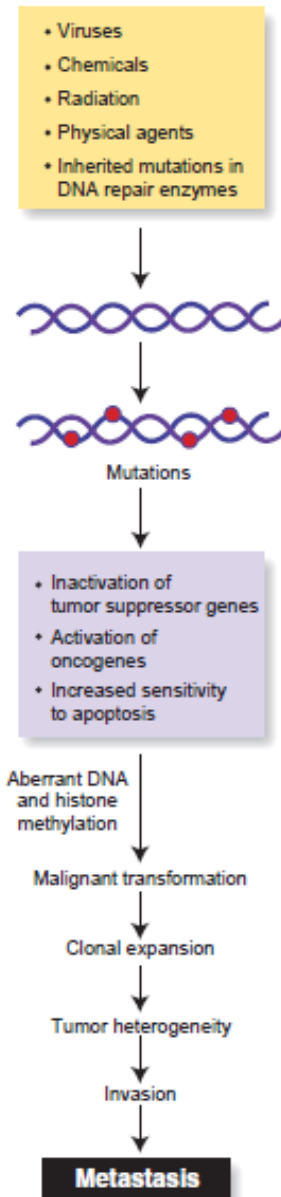
Vliv vnějších faktorů na organismus

Příčiny nemocí

- vnitřní
  - genetická výbava jedince
- zevní
  - biologické
  - fyzikální
    - mechanické, teplo/chlad, zvuk, radiace
  - chemické
    - kouření, toxiny, jedy
  - nutriční deficit nebo nadbytek

Kombinace obou typů faktorů

- U člověka: vlivy psychosociální a psychosomatické

Zevní faktory vzniku nemocí

- Organismus vznikl, vyvíjel se a existuje ve stálé interakci se zevním prostředím
- Faktory prostředí zpravidla nepůsobí izolovaně, ale ve vzájemné interakci
- Většina podnětů z prostředí je pro organismus prospěšná (za určitých okolností mohou vyvolat poškození, nemoc)

Faktory fyzikální povahy

Přírodní:

- UV záření
- sluneční záření
- přirozená radioaktivita
- teplo
- chlad
- hluk
- mechanické síly apod.

Umělé:

- silná magnetická pole
- střídavý elektrický proud
- laser
- silná radioaktivita
- stav beztláče
- přetížení

1) Mechanické faktory

Mohou vyvolat:

- zhmoždění (kontuze), utlačení (komprese)
- roztržení tkáně (lacerace), zlomeniny (fraktury)
- vyvrtnutí (distorze), vykloubení (luxace), ...

Důsledky:

v místě poškození $\Rightarrow$ rozvoj **zánětlivé reakce**

- otok (edém)
- krvácení (hemoragie)
- přerušování nervů (obrna – paréza či plegie)
- **traumatický šok**

Traumatický šok

Podněty:

- **Bolest**
  - **ztráta krve**
- } ↓ periferního odporu --- ↓ TK (hypotenze)

Zátěžová reakce – vyplavení katecholaminů a hormonů
kůry nadledvin

Cévní reakce je charakterizována:

- ↓ perfúzí tkání ⇒ tkáňová hypoxie, ischemie, metabolická acidóza

* anaerobní metabolismus (laktát)

Selhání některých orgánů: **šoková ledvina**

Možnost **embolie** (tuková, vzduchová)

Crush syndrom

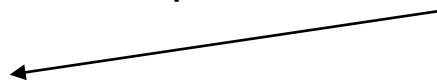
- zvláštní případ traumatického šoku
- vznik po traumatu se zhmožděním svalů (**rhabdomyolýza**)

uvolňuje se myoglobin

neváže se na haptoglobin → přechází do glomerul. filtrátu

myoglobinové válce

do moče

resorbován tubul. bb

Fe ukládána jako hemosiderin

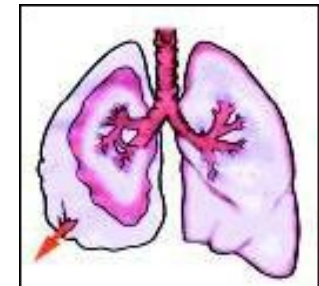
⇒ rozvoj ledvinného selhávání

Barotrauma

- následkem náhlých změn atmosférického tlaku

Př.

- mechanické **poškození středoušní** dutiny
- **barotrauma plic**

u potápěčů při vynořování

→ náhlý pokles atmosférického tlaku vzduchu

u pacientů s řízeným dýcháním →

pneumotorax

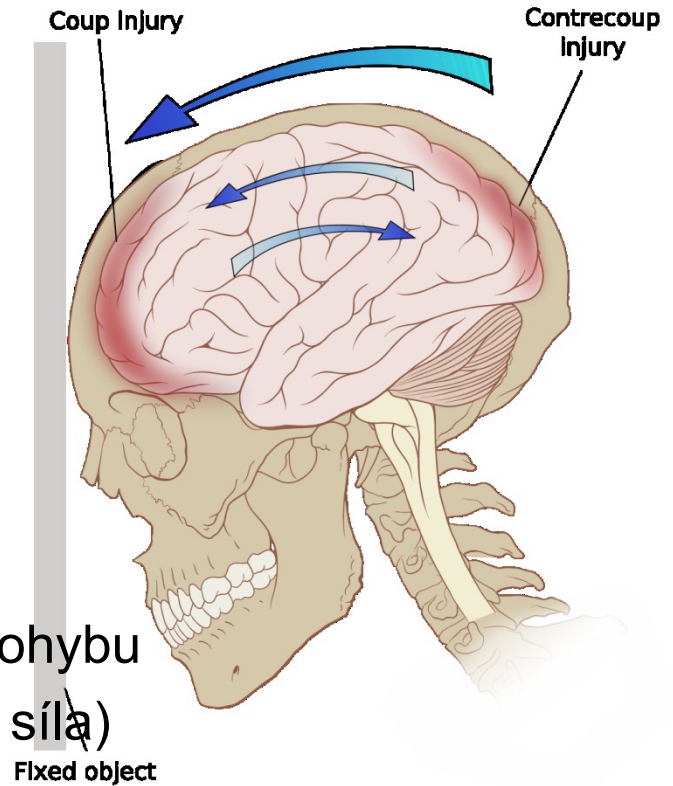
mediastinální emfyzém

vzduchová embolie

Pohyb

- nezbytný pro život
- Patogenní mohou být - **změny rychlosti**
  - **změny dráhy** pohybu
(odstředivá síla)

- vlivem **nepravidelných** pohybů

dráždění vestibulárního aparátu

příznaky **kinetózy** (nauzea, zvracení...)

Nedostatek pohybu

Dlouhodobá imobilizace → patogenní (stresový) faktor

Příznaky:

- **Iokomoční systém:** kost - převaha osteoklastů
svaly – atrofie svalstva
- **Kardiovaskulární :** potlačen ortostatický reflex
flebotrombózy (zpomalené proudění krve)
- **Respirační:** ↓ plicní ventilace (hypoventilace dolních laloků
→ vznik atelektáz)
potlačen obranný reflex kašle
bronchopneumonie (hypoventilace + retence sekretu)

Gastrointestinální: **zácpa** (tělesná aktivita a vzpřímená poloha stimulují střeva k normální činnosti)

Močové ústrojí: - stáza moči a dilatace močových cest a močového měchýře

↓
nebezpečí **uroinfekce**
- ↑ tvorba močových kamenů (**urolithiáza**)

Látková přeměna: převládá katabolismus

↘ **negativní dusíková bilance**

Kůže: **dekubitální vředy** (stálý tlak na kůži)

↑
poruchy prokrvení

←
poruchy inervace

2) Přetížení a beztíže

Vliv přetížení

- organizmy na Zemi jsou vystaveny účinkům **zemské gravitace (1G)**
- velikost gravitace se mění – při letecké akrobacii, skocích do vody apod.
(snáší v sedě v předklonu – 4G po dobu 60 minut)

Náhlé přetížení: ↓ TK v oblasti hlavy (poruchy vidění, ztráta vědomí) – asi po 10 sec – úprava prokrvení mozku

- působí-li nadměrná gravitace:
  - a) souběžně s osou těla → smrt **zástavou cirkulace**
  - b) kolmo na osu těla → smrt **selháním respirace**

Vliv beztíže

- při kosmických letech:
  - **mizí váha organismu** – přestanou působit podněty pro podráždění tlakových tělísek, nervových zakončeních...
  - **chybí podněty** vyvolávané zemskou tíží (podněty vyvolané pohyby hlavy jsou však přítomny)
- po návratu na zem – **porušen ortostatický reflex**
(pro ↓ žilní tonus)
- při delších pobytech **osteoporóza**
atrofie svalů
malá výbavnost posturálních reflexů

3) Elektromagnetické pole

- Funkční poruchy dráždivých a vodivých systémů

Účinky elektrického proudu:

střídavý proud – nebezpečnější než stejnosměrný (frekvence a intenzita)

- ↓
- * snáze vyvolá podráždění svalové a nervové tkáně
  - * snáze prochází lidským tělem

Velikost protékajícího proudu: $I=U/R$ (Ohmův zákon)

Výkon: $P = U I$

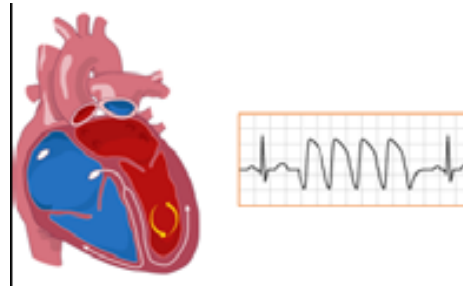
nepřímo úměrná odporu těla – kožní odpor
- oděv

Úraz elektrickým proudem

- hodnota frekvence střídavého proudu v rozvodné síti (50 nebo 60 Hz) je v rozmezí **nebezpečných frekvencí**

[30-150 Hz]

- **do 25 mA:** dráždí ke křečím (dých. svaly), ↑ TK
- **25-80 mA:** srdeční arytmie až fibrilace (déle než 30s)
- **50mA-3A:** srdeční fibrilace (0.3s)

- **nad 3A:** srdeční zástava, křeče kosterního a dýchacího svalstva

U vysokofrekvenčního střídavého proudu

⇒ nebezpečnost klesá

škodlivější **tepelné poškození**

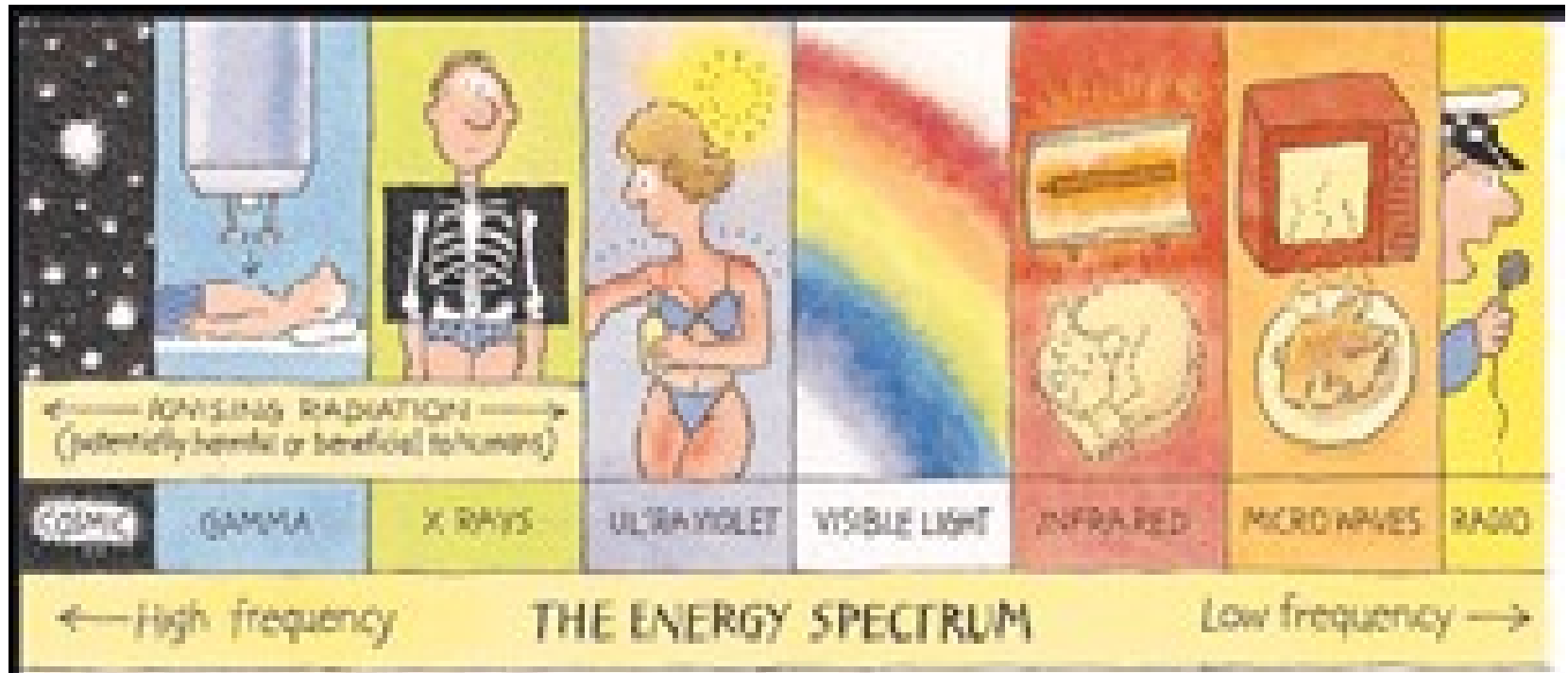
U vysokonapěťových rozvodů – úraz může vzniknout „přeskočením“ (výbojem) el. proudu na velkou vzdálenost

Blesk = vysokofrekvenční pulz, s proudem kolem 105A , o napětí 105-106V (ve 40% smrtelné)

Stejnoseměrný proud – hodnoty nebezpečnosti 4-násobné

Elektromagnetické vlnění

Elektromagnetické vlnění

- a) **Elektromagnetické vlnění s vlnovou délkou delší než světlo**
- **Mikrovlny** → termální účinek (denaturace bílkovin, nekrózy tkání, katarakta oční čočky)
  - **Rádiové vlny** → tzv. netermální účinky (změny nervové činnosti)
  - **Infračervené záření** → tepelné účinky

b) Elektromagnetické vlnění s vlnovou délkou světla

Světlo (=viditelné záření): vlnová délka 400-760 nm

- periodičita, trvání a intenzita
- vnější stimul pro **synchronizaci cirkadiánního oscilátoru**

Může způsobit poškození tkáně:

- fotosenzibilizace** – vznik excitací fotodynamicky aktivní látky světlem (porfyriny, chinin)
  - ⇒ erytém, edém, puchýře až nekrózy (transdermálně)
  - ⇒ zánětlivé reakce endotelu cév (intravenózně)
- fotoalergie** – alergen se aktivuje působením světla
  - ⇒ imunitní reakce ekzematózního typu

c) Elektromagnetické vlnění s vlnovou délkou kratší než světlo

- ultrafialové záření (UV): A, B a C
- RTG záření
- γ záření
- kosmické paprsky

Fyziologické a škodlivé účinky UV:

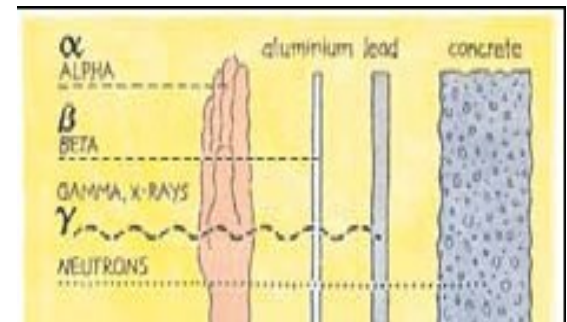
- tvorba provitaminu D v kůži
- opálení – vznik inhibiční blokátoru (tj. stimulací tyrosin-syntetázy) a následným ukládáním pigmentu melaninu v kůži
- Při nepřiměřené expozici – erytém, „spálení“, zánět spojivek

4) Ionizující záření

- α = α částice (atomy Helia)
- β = elektrony nebo pozitrony
- γ = elektromagnetické (fotony)
- Neutrony

Zdroje:

- **Přirozené:** - kosmické
  - solární
  - zemské (horniny)
  - radon (plyn)
- **Umělé:** - jaderné reakce
  - průmysl (zemědělství, kontrola polutantů...
  - medicína (vyšetř. metody, terapie)

5) Vliv tepla a chladu na organizmus

Člověk patří k **homoioternním** živočichům

udržuje svoji tělesnou teplotu v úzkém rozmezí kolem 37 °C

⇒ umožňuje normální průběh metabolismu

Mechanismy výdeje tepla:

- a) **Radiace (sálání)** – hlavně při teplotách pod 37 °C
- b) **Kondukcce** – kontaktem s teplými či chlad. látkami
- c) **Konvekce** – závisí na proudění vzduchu event. vody
- d) **Evaporace** – odpařování vody z kůže a epitelů

Hypertermie

- jde o **pasívní zvýšení tělesné teploty** nad normu (nestačí regulační mechanismy)

Součet tepla z okolí a z metabolismu je větší než se stačí odvést

Příčiny:

- vysoká teplota okolí
- metabolické poruchy (hypertyreóza, feochromocytom)

x

- chybění potních žláz
- nadměrně izolující oděv

Celkové účinky teploty na organizmus

- Dojde k **periferní vazodilataci**, kompenzačně k **viscerální vazokonstrikci**

zvýšení srdeční frekvence a MSV

- ztráty vody a solí → **dehydratace**
  - isotonická
  - hypertonická
  - hypotonická

Poškození teplem

a) Tepelná synkopa (prostá mdloba)

- nejmírnější, v důsledku perif. vazodilatace nastupuje hypotenze a snížení prokrvení mozku

b) Sluneční úžeh

- déletrvající ozařování hlavy- zvýšení permeability hematoencefal. bariéry - termická meningitis, encefalitis...

c) Úpal

- zabráněním výdeje tepla a isotonní dehydratací - zvýšení teploty tělesného jádra

d) Hypertermické kóma - dekompenzovaný úpal

Vliv chladu

- zvyšuje tonus sympatiku

vazokonstrikce kůže (↓ ochlazování jadra)

- pokud nestačí, musí se zvýšit produkce tepla

volní motorickou aktivitou a svalovým třesem

⇒ nezpůsobilost: **hypotermie**

Hypotermie

- Zpomalení srdeční frekvence
- Porucha kontraktility myokardu (v důsledku zvýšené extracelulární koncentrace kalia – změna funkce sodíkové pumpy)
- Klesá látková přeměna, snižuje se svalový třes, dochází k vazodilataci (při 34-27 C)
- Smrt přibližně při 24 C – selhání respirace
  - event. selhání cirkulace
(arytmie, srdeční zástava)

Místní působení chladu - omrzliny

- jsou důsledkem cévních změn:
  - a) **arteriolospasmus** – důsledek: zblednutí kůže (1. stupeň)
  - b) **vazodilatace** – zčervenání a tvorba puchýřů (2. stupeň)
  - c) **vazokonstrikce** – nekróza tkáně (3. stupeň)

Řízená hypotermie:

Místní podchlazení – anestezuje, ↓ spotřebu O₂ tkáněmi
(kardiochirurgie, neurochirurgie)

6) Působení vibrací a hluku

Infrazvukové vibrace

- lokální poškození – např. rukou při práci s mechanickým kladivem
- poškození kloubních chrupavek
- **Vazoneurózy** – vazospastické projevy (poruchy prokrvení)

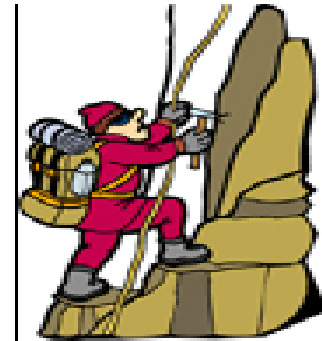
Hluk

- zvuk traumatizující sluch (kolem 80-90dB)
- trvalý hluk (je pod prahem škodlivého působení) může škodlivě působit na psychiku

7) Vliv nízkého a vysokého tlaku vzduchu

Nízký tlak:

- první příznaky **výškové (horské) nemoci** se objevují při rychlém výstupu do výšek přes 3000-4000 m.
- Příčiny: hypoxie ($\downarrow pO_2$)
expanze plynů v GIT
- Kompenzace: hyperventilace
dlouhodobá - $\uparrow$ ery

Vysoký tlak:

Př. **dekompresní (kesonová) nemoc**

- při rychlém výstupu – bubliny plynu, který byl rozpuštěn ve tkáních působí jako vzduchová embolie

8) VLIV CHEMICKÝCH LÁTEK

cizí chemické látky - xenobiotika

vztah dávky a účinku

předpoklad: účinek je závislý na podané dávce

např. při mortalitě : **LD₅₀** (dávka, při níž zahyne 50%
pokusných zvířat)

základní toxikologická veličina pro posuzování relativní
toxicity chemikálií

Vstup xenobiotik do organismu

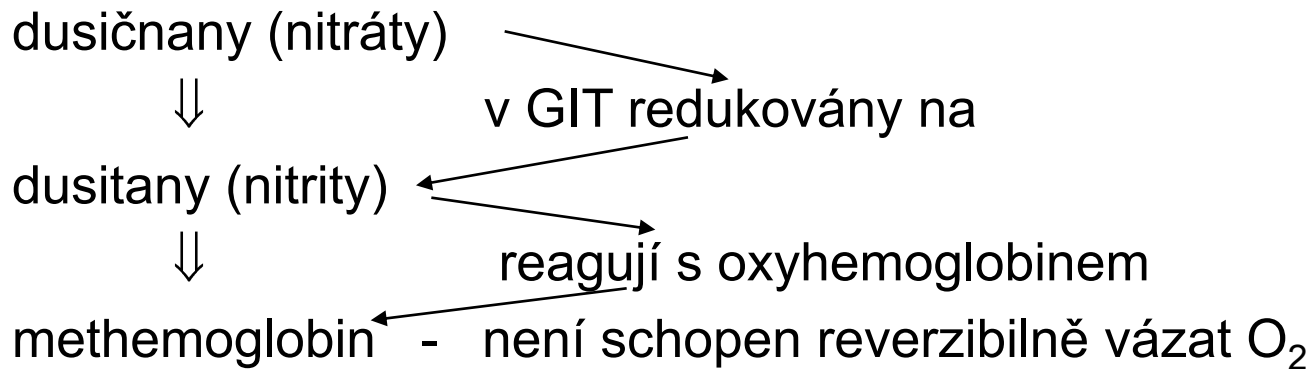

Mechanismus účinku xenobiotik

- interakce látky s receptorem
  - agonisté – např. opioidy - μ opioidní receptory v CNS
  - antagonisté – např. pesticid DDT – receptory pro testosteron
- interference s membránovými ději
  - kurare, paralytické plyny – paréza dých. svalů
- inhibice enzymů, vazba na molekuly
  - metanol/etanol – alkoholdehydrogenáza
  - kyanid – cytochrom c-oxidáza (mitochondrie)
  - oxid uhelnatý, nitrity - hemoglobin
- ovlivnění energetického metabolismu buňky
  - kyanid – cytochrom c-oxidáza → pokles ATP
- kombinované mechanismy
  - tabákový kouř (nikotin, prach, karcinogeny)

Příklad: dusičnany a dusitany

- kontaminanty vod (hnojiva) - - - riziko methemoglobinémie
u kojenců

→ zhoršené zásobování tkání O₂

v Ery - enzym methemoglobinreduktáza - u kojenců

↓ aktivita

9) BIOLOGICKÉ PATOGENNÍ PODNĚTY

- viry
- bakterie
- plísně
- paraziti

- **priony**: infekční částice tvořené bílkovinami, ale neobsahující nukleové kyseliny

Viry

- Obligátní intracelulární paraziti
- Předpokladem vstupu viru do buňky
  - přítomnost **povrchového receptoru** (hostitelské spektrum i orgánový tropismus)
    - ↳ **specifická enzymová výbava buňky**
- Primární virémie
- Sekundární virémie
  - eliminace z organismu vs. perzistence (HSV, varicela, zoster)

Mechanismy, kterými viry ...

- Poškozuji hostitelskou buňku

- Inhibice syntézy DNA, RNA a proteinů
- Narušení integrity membrány
- Replikací viru způsobená lýza buňky
- Apoptóza infikovaných buněk
- Zničení buněk nesoucích virové antigeny imunitním systémem org.
- Zánik buněk závislých na buňkách infikovaných virem
- Nádorová transformace buněk

- Ohrožují hostitelský organizmus

- sekundární infekce a imunosuprese
- orgánová manifestace či komplikace
- autoimunita
- nádorová onemocnění

Bakterie

Vztah bakterií a makroorganismu:

- Fyziologické osídlení kůže a sliznic
  - za normálních okolností nepatogenní
  - mohou způsobit i závažné onemocnění za určitých situací (např. bakteriémie po extrakci zubu jako příčina endokarditidy u oslabeného organismu)
- Náhodná krátkodobá kolonizace
- Nosičství
  - epidemiologicky závažné (*S. aureus*, *S. typhi*...)
- Onemocnění
  - konflikt mezi mikroblem a hostitelem

Reakce organismu na bakteriální infekci

- Branou vstupu → obvykle slizniční povrchy (porušení integrity)
- Osud hostitele závisí na:
  - **obranyschopnosti** (z velké části determinována geneticky)
  - **patogenitě bakterie** (invazivní schopnost, tvorba toxinů, schopnost odolávat obranným mechanismům hostitele)
- neinvazivní** – množí se v místě vstupu do organismu
  - ↘ ohrožují v případě produkce toxinů
  - (obranou jsou pouze neutralizační Pt)
- invazivní** – pronikají do organismu (extracelulární x intracelulární)
  - (obranou jsou Pt, komplement, fagocytóza vs. makrofágy)
- **velikosti infekční dávky**

Únik bakterií před obrannými mechanismy hostitele

- Mohou tvořit **imunorepelentní látky** odpuzující fagocytózu
- Přítomnost **bakteriální stěny**
  - ztěžuje fagocytózu
(S. aureus tvoří plazmakoagulázu – umožní obalení fibrinem, což působí antifagocytárně)
  - chrání před účinky komplementu
- **Přežívání v makrofázích**
(odolná stěna, zábrana splynutí fagolysosomu, zábrana respiračního vzplanutí, přechod z fagosomu do cytoplazmy)
- **Antigenní variabilita** → snižuje účinnost specifické imunity
- **Poškození imunitního systému hostitele**
(např. leukocidin S. aureus)